

HJALMAR SÖDERBERG

Doktor Glas

AVSNITT 4: 10 juli – 3 augusti

10 juli.

Vid chiffonnieklaffen.

Det föll mig in att trycka på den fjäder, som öppnar den lilla lönnlådan. Jag vet ju vad som finns där: bara en liten rund ask med några piller. Jag vill inte ha dem i mitt medikamentskåp¹, det kunde möjligtvis ske en förväxling någon gång, och det vore inte bra. Jag har lagat till dem själv, för flera år sedan, och det är litet cyankalium i dem. Jag gick inte just i aktuella självmordstankar då jag gjorde i ordning dem åt mig; men jag ansåg, att en vis man alltid bör vara beredd.

Om man tar in litet cyankalium i ett glas vin eller något liknande, följer döden ögonblickligen, glaset faller ur handen ner på golvet, och det är tydligt för var och en att det föreligger ett självmord. Det är inte alltid bra. Om man däremot tar ett av mina piller och dricker ett glas vatten på, dröjer det en eller annan minut innan pillret hinner lösas upp och göra verkan, man kan lugnt ställa glaset tillbaka på brickan och sätta sig i en bekväm stol framför brasan och tända en cigarr och vika upp Aftonbladet. Plötsligt sjunker man ihop. Läkaren konstaterar ett slaganfall. Sker obduktion, upptäcks naturligtvis giftet. Men då inga misstänkta eller ur medicinsk synpunkt särskilt intressanta omständigheter föreligga, sker ingen obduktion. Och man kan icke säga att det föreligger några sådana omständigheter om en person får slag medan han läser Aftonbladet vid sin middagscigarr.

---

¹ *medikament*: medicin

Det känns dock lugnt och gott att veta, att dessa små inmjölade kulor, som likna blyhagel², ligga där och vänta på den dag, då de kunna behövas. I dem slumrar det en kraft, ond och förhatlig i sig själv, människans och allt levandes huvudfiende från begynnelsen. Och man frigör den först då, när den är den enda och hett åtrådda befriaren från ett värre.

Vad var det jag mest tänkte på, då jag lagade till dessa små svarta kulor åt mig? Ett självmord av olycklig kärlek har jag aldrig kunnat föreställa mig. Förr då av fattigdom. Fattigdomen är förfärlig. Av all så kallad yttre olycka är det nog den, som verkar djupast inåt. Men den tycks inte vara mig nära; själv räknar jag mig till de bättre lottade, och samhällsvetenskapen hänför mig till de rika. Vad jag närmast tänkte på var nog sjukdom. Lång, obotlig, vidrig sjukdom. Jag har ju sett så mycket ... Kräfta, ansiktsslupus³, blindhet, förlamning ... Hur många olyckliga har jag inte sett, som jag utan den ringaste tvekan skulle ha givit ett av dessa piller, om inte hos mig som hos annat gott folk det egna intresset och respekten för polisen talade starkare än barmhärtigheten. Och i stället, hur mycket odugligt, hopplöst fördärvat människomaterial har jag inte på ämbetets⁴ vägnar varit med om att konservera – och inte ens blygts att taga emot betalning.

Men sådant är bruket. Man gör alltid klokt i att följa bruket; och i ting, som icke beröra oss djupt personligt, göra vi kanske också rätt i att följa det. Och varför skulle jag göra mig till martyr för en uppfattning, som förr eller senare blir alla civiliserade människors, men som i dag ännu är brottslig?

Den dag skall och måste komma, då rätten att dö blir erkänd som en långt viktigare och mera oförytterlig människorätt än den att lägga en sedel i valurnan. Och när den tiden är mogen, skall varje obotligt sjuk – och varje »brottsling» också – äga rätt till läkarens hjälp, om han vill befrielsen.

---

² *blyhagel*: en slags ammunition av bly

³ *kräfta*: cancer; *ansiktsslupus*: en kronisk sjukdom som i dag kallas SLE

⁴ *ämbete*: yrke, tjänst

Det låg något vackert och stort i den giftbägare, som athenarne läto läkaren räcka Sokrates, när de nu en gång hade trott sig finna att hans liv var farligt för staten. Vår tid skulle, förutsatt att den hade bedömt honom på samma sätt, ha släpat honom upp på en tarvlig schavott⁵ och slaktat ner honom med en yxa.

*

God natt, du onda kraft. Sov gott i din lilla runda dosa. Sov, tills jag behöver dig; så vitt det beror på mig skall jag icke väcka upp dig i otid. Det regnar i dag, men i morgon skiner kanske solen. Och först om den dagen gryr, då själva solskenet tyckes mig förpestat och sjukt, skall jag väcka dig för att få sova själv.

11 juli.

Vid chiffonnierklaffen en jämngrå dag.

I en av smålådorna hittade jag nyss en liten lapp, på vilken det stod skrivet några ord med min egen handstil, sådan den var för ett antal år sedan – ty var människas handstil förändras oavbrutet, en liten smula vart år, kanske omärkligt för henne själv, men lika oundvikligt och säkert som ansiktet, hållningen, rörelserna, själen.

Det stod skrivet:

»Ingenting förringar och drar ned en människa så, som medvetandet att icke vara älskad.»

När skrev jag det? Är det en reflexion av mig själv, eller är det ett citat som jag har antecknat?

Minns inte.

*

De ärelystna förstår jag. Jag behöver bara sitta i en vrå på Operan och höra kröningsmarschen i Profeten⁶ för att känna ett hett ehuru⁷ visserligen snabbt förflyktigt begär efter att härska över människorna och låta kröna mig i en gammal domkyrka.

---

⁵ *schavott*: en ställning för avrättningar

⁶ *Profeten*: opera från 1849 av Giacomo Meyerbeer, handlar om Jan van Leiden som utnämnde sig själv till Kung av Münster på 1500-talet.

⁷ *ehuru*: trots att; men

Men det skall vara medan jag lever; resten må gärna vara tystnad. Aldrig har jag förstått dem som jaga efter ett odödligt namn. Mänsklighetens minne är bristfälligt och orättvist, och våra äldsta och största välgörare ha vi glömt. Vem uppfann vagnen? Pascal uppfann skottkärran⁸ och Stephenson lokomotivet⁹, men vem uppfann vagnen? Vem uppfann hjulet? Ingen vet det. Till gengäld har historien bevarat namnet på konung Xerxes' livkusk: Patiramfes, son av Otanes. Han körde storkonungens vagn. Och den drummeln som satte eld på Dianatemplet i Efesus för att människorna icke skulle glömma hans namn, han vann mycket riktigt sitt mål och står nu i Brockhaus¹⁰.

*

Man vill bli älskad, i brist därpå beundrad, i brist därpå fruktad, i brist därpå avskydd och föraktad. Man vill ingiva människorna någon slags känsla. Själen ryser för tomrummet och vill kontakt till vad pris som helst.

13 juli.

Jag har gråa dagar och svarta stunder. Jag är inte lycklig. Dock känner jag ingen som jag ville byta med; mitt hjärta krymper ihop vid föreställningen att jag kunde vara den eller den bland mina bekanta. Nej, jag ville inte vara någon annan.

I min första ungdom led jag mycket av att jag icke var vacker, och i mitt brinnande begär efter att vara vacker tyckte jag mig vara ett vidunder av fulhet. Nu vet jag ju att jag ser ut ungefär som folket är mest. Det gör mig just inte heller glad.

Jag tycker inte särdeles mycket om mig själv, varken skalet eller innanmätet. Men jag ville inte vara någon annan.

14 juli.

---

⁸ Blaise *Pascal* (1623–1662) var en fransk matematiker, filosof och fysiker. *Pascal uppfann skottkärran*: Hjalmar Söderberg skriver själv i sina kommentarer till romanen att denna idé verkar märklig och inte kan stämma.

⁹ George *Stephenson* (1781–1848) uppfann 1814 ett ånglokomotiv som visserligen inte var det första i världen, men som kom att bli marknadsledande.

¹⁰ *Brockhaus*: en uppslagsbok som kommit i många utgåvor.

Välsignade sol, som förmår leta dig ner till oss, ända ner till gravarna under träden ...

Ja, det var nyss; nu är det mörkt. Jag kommer från min kvällspromenad. Staden låg som tvagen¹¹ i ett rosenbad, och över de södra höjderna vilade lätta rosendimmor.

Jag satt en stund ensam vid ett bord på trottoarkanten utanför Grand och drack litet sockerdricka med citron; då kom fröken Mertens förbi. Jag reste mig och hälsade, och till min överraskning stannade hon, räckte mig handen och sade några ord, innan hon fortsatte, något om sin mors sjukdom och om den vackra aftonen. Medan hon talade blev hon litet röd, som om hon kände att det hon gjorde var ovanligt och kunde misstydas.

Jag misstydde det nu i vart fall inte. Jag har ju många gånger sett hur mjukt och vänligt och oberört av all form hennes sätt är mot nästan alla, och det har alltid intagit mig.

Men i alla fall – hur hon strålade! Älskar hon någon?

Hennes familj hörde till de många som blevo lidande på min fars fall. På senare år har gamla överstinnan varit sjuklig och anlitar mig ofta. Jag har aldrig velat taga emot något honorar¹², och de förstå ju skälet.

Hon rider också; på sista tiden har jag sett henne några gånger på mina morgonritter, i går senast. Med ett muntert »god morgon» red hon förbi mig i raskt tempo, sedan såg jag henne sakta av långt borta vid en krökning av vägen, hon föll i skritt och red en lång sträcka med slappa tyglar, som i drömmar ... Men jag höll min jämna takt, och på det sättet redo vi förbi varandra ett par gånger på en kort stund.

*

Hon är inte egentligen vacker, men det är något hos henne som på ett alldeles särskilt sätt står i förbindelse med vad som i många år och ända till helt nyligen var min dröm om kvinnan. Sådant kan inte förklaras. En gång – det är väl nu ett par tre år sedan – lagade jag med mycket besvär att jag blev bjuden i en familj, där jag visste att hon umgicks, bara för att

---

¹¹ *tvagen*: tvättad

¹² *honorar*: arvode, lön

få träffa henne. Hon kom också mycket riktigt dit, men den gången såg hon mig knappt, och vi kommo inte att säga många ord åt varandra.

Och nu: henne känner jag väl igen, hon är den samma som då. Det är mig själv jag inte mera känner igen.

17 juli.

Nej, ibland tycks det mig att livet ser alltför gement ut i ansiktet.

Jag är nyss hemkommen från ett nattligt sjukbesök. Jag väcktes av en ringning i telefon, fick ett namn och en adress – det var helt nära – och en antydning om vad saken gällde: ett barn hade plötsligt sjuknat svårt, troligen strypsjuka¹³, hos grosshandlare den och den. Omsvärmad av druckna nattsvirare och av skökor¹⁴ som röcko mig i rocken skyndade jag genom gatorna. Det var fyra trappor upp i ett hus vid en sidogata. Namnet, som jag hört i telefon och som jag nu läste på dörren, tycktes mig bekant, utan att jag kunde reda ut varifrån jag hade det. Jag mottogs av frun i nattröja och underkjol – det var damen från Djurgårdsbrunn, densamma som jag kände sedan den där gången för många år tillbaka. Så, den lilla vackra gossen alltså, tänkte jag. Genom en trång matsal och ett idiotiskt förmak, för tillfället belyst av en flottig kökslampa, ställd på hörnet av en atenienne¹⁵, fördes jag in i sängkammaren, som tydligen var gemensam för hela familjen. Mannen såg jag dock inte till, han var inte hemma. »Det är vår äldsta pojke som är sjuk», förklarade frun. Jag fördes fram till en liten säng. Det var inte den lilla vackra gossen som låg i den. Det var en annan, ett vidunder. Enorma apikäkar, hoptryckt kranium, små onda och slöa ögon. En idiot, det var klart vid första ögonkastet.

Så – det var alltså den förstfödde. Det var honom hon bar under sitt hjärta den gången. Det livsfröt var det som hon på sina knän tiggde mig om att befria henne från; och jag svarade henne med plikten. Liv, jag förstår dig inte!

---

¹³ *strypsjuka*: difteri, en allvarlig sjukdom, oftast svalginfektion med feber. Många dog av detta runt sekelskiftet 1900. I dag ingår den i det allmänna vaccinationsprogrammet.

¹⁴ *nattsvirare*: nattsuddare, någon som är ute och festar på natten; *skökor*: prostituerade

¹⁵ *atenienne*: en liten hylla, ofta gjord för att stå i ett hörn

Och nu vill döden äntligen förbarma sig över honom och dem och taga honom bort från det liv som han aldrig borde kommit in i. Men han får det inte! De önska ingenting hellre än att bli honom kvitt, det är ju inte möjligt annat, men i sina hjärtans djupa feghet skicka de likväl efter mig, läkaren, för att jag skall driva undan den goda och barmhärtiga döden och hålla missfostret vid liv. Och i min lika stora feghet gör jag »min plikt» – gör den nu, som jag gjorde den då.

Jag tänkte ju inte alla dessa tankar strax, där jag stod yrvaken i det främmande rummet, vid en sjukbädd. Jag bara verkade i mitt kall och tänkte ingenting – stannade så länge jag behövdes, gjorde det som skulle göras, och gick. I tamburen mötte jag mannen och fadern, som just kom hem, litet dragen¹⁶.

*

Och apgossen kommer att leva – kanske många år ännu.

Det vidriga djuransiktet förföljer mig ända hit in i mitt rum med sina små onda, slöa ögon. Och jag sitter och läser hela historien i dem.

Han har fått just de ögon med vilka världen såg på hans mor, då hon gick havande med honom. Och med samma ögon narrade världen henne också att själv se på det hon gjort.

Här är nu frukten – se vilken vacker frukt!

Den råa fadern som slog henne, modern med huvudet fullt av vad släktingar och bekanta skulle säga, tjänarna som tittade på henne under lugg och fnissade och gladdes i sina hjärtan åt att få en tydlig bekräftelse på att de »bättre» inte äro bättre än de sämre, mostrar och farbröder med ansikten som blevo stela av idiotförtrytelse och idiotmoral, prästen som fattade sig kort och torrt på det snöpliga bröllopet, med en viss rätt kanske litet generad av att på vår herres vägnar uppmana kontrahenterna¹⁷ att göra vad som ögonskenligen¹⁸ redan var gjort – alla drogo de sitt strå till stacken, alla ha de en liten del i det som blev. Inte ens läkaren saknades – och läkaren, det var jag.

---

¹⁶ *dragen*: berusad

¹⁷ *kontrahenter*: (mot)parter

¹⁸ *ögonskenligen*: uppenbarligen

Jag hade ju kunnat hjälpa henne den gången, då hon i högsta nöd och förtvivlan kröp på sina knän i det här rummet. I stället svarade jag henne med plikten, som jag inte trodde på.

Men jag kunde ju inte heller veta eller ana ...

Hennes fall var dock ett av dem, där jag kände mig säker. Om jag också inte trodde på »plikten» – inte trodde att den var den över allt annat bindande lag, som den gav sig ut för att vara – så stod det dock alldeles klart för mig att det rätta och kloka i detta fall var att göra det, som de andra kalla plikten. Och jag gjorde det utan tvekan.

Liv, jag förstår dig inte.

*

»När ett barn födes vanskapt¹⁹, dränker man det».
(Seneca.)

*

Varje idiot på Eugeniahemmet kostar mera i årligt underhåll än en frisk ung kroppsarbetare har i årlig inkomst.

24 juli.

Afrikahettan har kommit igen. Hela eftermiddagen ligger det som en rök av guldstoff i tung vindstilla över staden, och först med skymningen kommer svalka och lindring,

Nästan var kväll sitter jag en stund på trottoarkanten utanför Grand och suger en lätt citronsyrad dryck ur ett smalt vassrör. Jag håller av den stunden då lyktorna börja tindra upp i krökningen längs strömmens kanter, det är min bästa timme på dagen. Oftast sitter jag ensam, men i går satt jag där med Birck och Markel.

– Jag prisar gud, sade Markel, för att de äntligen ha börjat tända lyktorna igen. Jag känner inte igen mig själv i det här sommarnatts-mörkret utan lyktor som vi nu ha irrat omkring i en rund tid. Fast jag vet att anordningen har kommit till uteslutande av sparsamhetsskäl, ett fullt aktningsvärt motiv alltså, har den i alla fall en gemen bismak av att vara arrangerad för turistsmaken. »Midnattssolens land» – fy katten.

---

¹⁹ vanskaptlig: missbildad

– Ja, sade Birck, man kunde åtminstone nöja sig med att hålla lyktorna släckta ett par tre nätter vid midsommar, då det verkligen nästan är ljust. På landet är sommarnattsskymningen ett helt trolleri, men här hör den inte hemma. Tända ljus tillhör staden. Aldrig har jag känt lyckan och stoltheten över att höra hemma i en stad starkare, än då jag som barn kom in från landet någon höstkväll och såg det tindra av ljus runt kajerna. Nu, tänkte jag, nu måste de stackarna där borta på landet hålla sig inne i stugan eller också stövla omkring i mörker och smuts.

– Men det är sant, tillade han, på landet har man i stället en helt annan stjärnhimmel än här. Här duka stjärnorna under i konkurrensen med gaslyktorna. Och det är synd.

– Stjärnorna, sade Markel, duga inte att lysa oss på våra irrfärder i natten. Det är sorgligt i vilken grad de ha förlorat all praktisk betydelse. Förr reglerade de hela vårt liv; och när man öppnar en vanlig fjortonöres almanacka skulle man kunna tro att de göra det ännu. Det vore svårt att leta upp ett mera slående exempel på traditionens seghet än detta, att den mest spridda folkbok som finns är fylld med noggranna uppgifter om saker som ingen människa längre bryr sig om. Alla dessa astronomiska tecken, som den fattigaste bonde för två hundra år sedan förstod på ett ungefär och som han studerade med iver och flit, då han trodde att all hans välfärd berodde av dem, äro i dag okända och obegripliga för mängden av bildade. Om vetenskapsakademien hade sinne för skämt, kunde den roa sig med att blanda om Kräftan, Lejonet och Jungfrun i almanackan som lotter i en hatt, allmänheten skulle inte märka det ringaste. Stjärnhimmeln har sjunkit ner till en rent dekorativ roll.

Han tog en klunk ur sin grogg och fortfor:

– Nej, stjärnorna kan inte längre glädja sig åt samma popularitet som förr i världen. Så länge man trodde att ens öde hängde på dem, voro de fruktade men också älskade och dyrkade. Och som barn ha vi ju alla tyckt mycket om dem i tanke att de voro små vackra ljus, som Gud tände på om kvällarna för att glädja oss, och vi tänkte att det var åt oss de blinkade. Nu återigen, då vi ha fått veta litet mera om dem, äro de för oss bara en ständig, plågsam, oförsämnd erinran om vår egen obetydlighet.

Här går man till exempel en natt på Drottninggatan och tänker storartade, underbara, ja epokgörande²⁰ tankar, tankar som man känner med sig att ingen människa i världen förr har förmått eller vågat tänka. Låt vara att en mångårig erfarenhet sitter på lur långt nere i vårt undermedvetna jag och viskar, att vi nästa morgon utan det ringaste tvivel antingen ha glömt dessa tankar eller icke längre ha blick för det storartade och epokgörande i dem – det gör detsamma, det minskar inte lyckan i tankeruset så länge det räcker. Men man behöver bara råka titta uppåt och få se en liten stjärna sitta alldeles stilla mellan ett par plåtskorstenar och lysa och blinka, så förstår man att man lika gärna kan glömma dem strax. Eller man går och tittar i rännstenen och undrar, om man verkligen gör rätt i att supa ihjäl sig eller om man kanske kunde finna på något bättre att fylla ut tiden med. Så stannar man plötsligt – som det hände mig härom natten – och stirrar på en liten tindrande punkt i rännstenen. Man finner efter en stunds reflexion att det är en stjärna som speglar sig – det var för resten Deneb i Svanen. Och med ens står det klart för en hur löjligt oviktig hela frågan är.

– Nå – tillät jag mig att inskjuta – detta kan man nu visserligen kalla att betrakta fylleriet under evighetens synvinkel²¹. Men den är knappast fullt naturlig för oss i nyktert tillstånd och lämpar sig i vart fall inte till dagligt bruk. Om stjärnan Deneb föll på den idén att betrakta sig själv *sub specie æternitatis*, skulle den kanske finna sig alltför obetydlig för att anse det mödan värt att lysa längre. Emellertid sitter den nu där troget på sin post sedan en längre tid tillbaka och lyser mycket vackert, och speglar sig både i världshaven på de okända planeter, vilkas sol den troligtvis är, och också någon gång i en rännsten på den lilla mörka jorden. Följ exemplet, käre vän! Ja, jag menar i det stora och hela och på ett ungefär, och inte bara beträffande rännstenen.

– Markel – inföll Birck – överskattar mycket räckvidden hos sin tanke, om han tror att han kan betrakta ens den minsta och svagaste av sina groggar under evighetens synvinkel. Det står inte i hans förmåga,

---

²⁰ *epokgörande*: revolutionerande, banbrytande

²¹ *under evighetens synvinkel, sub specie æternitatis*: med inriktning på eviga, tidlösa sanningar. Efter filosofen Baruch Spinoza (1632–1677).

och han skulle inte komma levande ifrån det. Jag tror mig ha läst någonstans att den synpunkten uteslutande är förbehållen vår herre. Och det är kanske därför han har upphört att existera. Receptet var visst för kraftigt till och med för honom.

Markel teg. Han såg allvarlig och sorgsen ut. Åtminstone föreföll det mig så efter vad jag kunde se av hans ansikte där i dunklet under det stora rödrandiga suntältet²², och då han drog en tändsticka för att få eld på sin slocknade cigarr slog det mig att han hade blivit gammal. Han kommer att dö mellan fyrtio och femtio, tänkte jag för mig själv. Och han är visst för resten redan ett gott stycke över fyrtio.

Plötsligt sade Birck, som satt så att han kunde se ut över trottoaren i riktning åt staden:

– Där borta kommer fru Gregorius, hon som är gift med den där vidriga prästen. Gud vet hur det kan ha gått till då hon blev fast för honom. När man ser de två tillsammans måste man vända sig bort, man har en känsla av att den enklaste grannlagenhet²³ mot henne kräver det.

– Är prästen med? frågade jag.

– Nej, hon är ensam ...

Ja visst, prästen var ju i Porla ännu.

– Jag tycker att hon ser ut som en blond Delila, sade Birck.

Markel: Låt oss hoppas att hon fattar sin uppgift i livet rätt och sätter enorma horn på Herrans nazir.²⁴

Birck: Det tror jag knappt. Hon är naturligtvis religiös, på annat sätt vore det äktenskapet oförklarligt.

Markel: Efter mitt enkla förstånd vore det tvärtom oförklarligt om hon hade den ringaste bråkdel av religion i behåll efter en passande tids äktenskap med pastor Gregorius – och för resten kan hon i vart fall omöjligt vara mera religiös än madame de Maintenon²⁵. Den sanna tron

---

²² *suntält*: solskydd

²³ *grannlagenhet*: finkänslighet

²⁴ *Delila*: i Bibeln en filisteisk kvinna som förrådde den israelitiska domaren Simson; *sätta horn på*: vara otrogen mot; *Herrans nazir*: nasir, en person inom judendomen som avlagt ett löfte och lever efter vissa helighetsregler. Simson var en nasir.

²⁵ *Madame de Maintenon*, Françoise d'Aubigné (1635–1719), fransk hovdam, älskarinna och inofficiell hustru till Ludvig XIV av Frankrike, var djupt religiös.

är en ovärderlig hjälp i alla livets förhållanden och har aldrig hindrat trafiken.

Vårt prat tystnade, då hon gick förbi, i riktning åt museet och Skeppsholmen. Hon bar en enkel svart dräkt. Hon gick varken långsamt eller fort, och hon såg varken åt höger eller vänster.

Ja, hennes gång ... Jag måste ofrivilligt sluta ögonen, då hon gick förbi. Hon har en gång som en, som går mot sitt öde. Hon gick med huvudet litet sänkt, så att en bit av halsen lyste vit under den ljushåriga nacken. Log hon? Jag vet inte. Men jag kom plötsligt att tänka på min dröm härom natten. Det slags leende, som hon hade i den hemska drömmen, har jag aldrig sett henne le i verkligheten, och vill heller aldrig se det.

Då jag såg upp på nytt, såg jag Klas Recke gå förbi åt samma håll. Han nickade i förbigående åt Birck och Markel, kanske också åt mig, det var litet obestämt. Markel gestikulerade åt honom att slå sig ned hos oss, men han gick förbi utan att låtsas märka det. Han gick i hennes spår. Och jag tyckte mig se en stark hand, som höll dem bägge i en och samma osynliga tråd och drog dem åt ett och samma håll. Och jag frågade mig själv: vart bär vägen för henne och honom? – Å, vad kommer det mig vid! Den väg hon går skulle hon ha gått också utan min hjälp. Jag har bara röjt undan litet av den otäckaste smutsen för hennes små fötter. Men hennes väg är för visso tung ändå, det måste den vara. Världen är inte god för dem som älska. Och in i mörkret bär det ju alltid till sist, för dem och för oss alla.

– Recke är svår att få fatt i på sista tiden, sade Markel. Jag är säker om att den lymmeln har något särskilt för sig. Jag har hört sägas att han slår för en liten flicka med pengar. Ja, ja, det måste väl gå den vägen till sist, han har skulder som en tronföljare. Han är i procentarhänder.

– Hur vet du det? frågade jag, kanske litet omotiverat vresigt.

– Jag vet det inte alls, svarade han fräckt. Men jag förstår det.

Låga själar bruka bedöma en man efter hans affärsställning. Jag går den motsatta vägen och bedömer affärsställningen efter mannen. Det är mera logiskt, och jag känner Recke.

– Nu får du inte dricka mera whisky, Markel, sade Birck.

Markel slog i en ny whisky åt sig själv och en åt Birck, som satt och stirrade ut i tomma luften och gjorde min av att icke se något. Min grogg var nästan orörd, och Markel betraktade den med en blick full av bekymmer och ogillande.

Birck vände sig plötsligt till mig:

– Säg mig en sak, frågade han, strävar du efter lycka?

– Jag förmodar det, svarade jag. Jag känner ingen annan definition på lyckan än att den är sammanfattningen av det som var och en i sin stad finner eftersträvansvärt. Så är det väl alltså självklart att man strävar efter lycka.

Birck: Ja visst. På det sättet är det självklart. Och ditt svar erinrar mig för hundra gången om att all filosofi lever och har sin näring uteslutande av språkliga tvetydigheter. Mot den vulgära lyckopannkakan sätter den ena sin frälsningskrokan och den andra »sitt verk»; och bägge förneka all bekantskap med något som helst strävande efter lycka. Det är en avundsvärd gåva att på det sättet kunna bedraga sig själv med ord. Man har ju alltid ett begär att se sig själv och sin strävan i ett ljus av idealitet. Och den djupaste lyckan ligger kanske till sist i den illusionen, att man icke traktar efter lycka.

Markel: Människan strävar icke efter lycka, utan efter vällust. »Det är möjligt,» sade cyrenaïkerna, »att det kan finnas människor som icke söka efter vällust, men orsaken därtill är, att deras förstånd är missbildat och deras omdöme fördärvat.»

– Då filosoferna, fortfor han, säga att människan strävar efter lycka, eller efter »frälsning», eller efter »sitt verk», tänka de därvid blott på sig själva, eller i vart fall på vuxna personer av en viss bildningsgrad. Per Hallström berättar i en av sina noveller, hur han som liten var kväll brukade läsa: lyktan kommer, lyktan går, den gud älskar lyktan får. Han kände tydligen vid denna späda ålder inte betydelsen av ordet lyckan och ersatte därför omedvetet det obekanta och obegripliga ordet med ett lättfattligt och välbekant. Men cellerna i vår kropp veta lika litet som små barn någonting om »lycka» eller »frälsning» eller ett »verk». Och det är de som bestämma vår strävan. Allt vad organiskt liv heter på jorden flyr smärtan och söker vällusten. Filosoferna tänka blott på sin egen med-

vetna strävan, sin velade strävan, vilket vill säga: sin inbillade strävan. Men den omedvetna delen av vår varelse är tusenfalt större och mäktigare än den medvetna, och det är den som ger utslaget.

Birck: Allt vad du där säger överbevisar mig bara om att jag har rätt i det jag sade nyss och att språket måste göras om från början om man skall kunna tala filosofi med något resultat.

Markel: Ja herregud, behåll din lycka, jag tar vällusten. Skål! Men om jag också går med på ditt språkbruk, så blir det inte därför sant att alla sträva efter lycka. Det finns människor som sakna alla anlag för lycka och som känna det med pinsam, obeveklig klarhet. Sådana människor sträva inte efter lycka utan efter att få litet form och stil på sin olycka.

Och han tillade plötsligt, oförmodat:

– Glas hör till dem.

Det sista kom så förbluffande att jag satt svarslös. Ända tills jag hörde honom nämna mitt namn trodde jag att han talade om sig själv. Jag tror det ännu, och att det var för att dölja det som han slog ner på mig. Det blev en tryckande tystnad. Jag såg ut över glittret på strömmen. I skymmassorna över Rosenbad öppnades en ljus månbristning, och det föll ett blekt silver över det gamla Bondeska husets pelfarfasad. Ute över Mälaren seglade långsamt ett rödviolett moln för sig själv, lösryckt från de andra.

25 juli.

Helga Gregorius: alltjämt ser jag henne för mig. Ser henne som jag såg henne i drömmen: naken, sträckande emot mig ett knippe mörka blommor. Kanske röda, men mycket mörka. Ja, rött blir ju alltid så mörkt i skymningen.

Ingen natt går jag till sängs utan en önskan att hon åter ville komma till mig i drömmen.

Men det tvetydiga leendet har min fantasi så småningom arbetat bort, och jag ser det inte längre.

Jag önskar prästen vore väl tillbaka. Så kom hon säkert hit igen. Jag vill se henne och höra hennes röst. Jag vill ha henne hos mig.

26 juli.

Prästen: också hans ansikte förföljer mig – förföljer mig med just det uttryck som det fick vid vårt sista sammanträffande, då jag förde samtalet in på de könsliga sakerna. Hur skall jag kunna skildra detta uttryck? Det är uttrycket hos en, som luktar på något ruttet och i hemlighet finner lukten god.

2 augusti.

Det är månsken. Alla mina fönster stå öppna. I mitt arbetsrum brinner lampan; jag har ställt den på chiffonnierklaffen för att den skall vara i lä för nattvinden, som svagt susande fyller gardinen som ett segel. Jag går av och an genom rummen, då och då stannar jag vid klaffen och kastar ner en rad. Jag har stått länge vid ett av fönsterna i salen och sett ut och lyssnat efter alla nattens underliga ljud. Men denna natt är det tyst därnere under de mörka träden. Det sitter bara en ensam kvinna på en bänk; hon har suttit där länge. Och månen skiner.

*

Då jag kom hem i middags låg det en bok på mitt skrivbord. Och när jag öppnade den föll det ur ett visitkort: Eva Mertens.

Jag minns att hon talade om den boken här om dagen, och att jag sade, helt löst, att det skulle vara roligt att läsa den. Jag sade det av artighet för att inte göra mig skyldig till ringaktning²⁶ för något som intresserade henne. Sedan har jag inte tänkt på den saken mer.

Men hon har alltså tänkt på den.

Är jag nu mycket dum om jag tror, att hon är litet förtjust i mig? Jag ser ju på henne att hon älskar. Men om hon älskar en annan, hur kan hon då ha så mycket intresse över för mig?

Hon har två klara, uppriktiga blå ögon och ett rikt brunt hår. Näsan är litet felmodellerad. Munnen – munnen kommer jag inte ihåg. Åjo, den är röd och litet stor; men jag ser den inte riktigt för mig. Och

---

²⁶ ringaktning: förakt

riktigt känner man väl bara den mun som man har kysst, eller som man har längtat mycket efter att kyssa. – Jag vet en mun som jag känner.

Jag sitter och ser på det lilla enkla, korrekta visitkortet med namnet i blek litograferad skrift. Men jag ser mer än namnet. Det finns ett slags skrift, som bara blir synlig under inflytande av stark värme. Värmen vet jag inte om jag har, men jag läser den osynliga skriften ändå: »kyss mig, var min man, giv mig barn, låt mig älska. Jag längtar efter att få älska.»

»Här gå många unga jungfrur, som ännu ingen man har rört, och som icke hava gott av att sova ensamma. Sådana skola hava goda män.»

Så ungefär talade Zarathustra. Den riktiga Zarathustra, den gamla, inte han med piskan.²⁷

Är jag en »god man»? Skulle jag kunna bli hennes goda man?

Jag undrar vilken bild hon kan ha gjort sig av mig. Hon känner mig inte. I hennes lätta hjärna, som bara rymmer några ömma och vänliga tankar på dem som stå henne nära, och dessutom kanske litet skräp, har det formats en bild som har några yttre drag av mig, men som icke är jag, och i den bilden har hon funnit behag, vill det synas – gud vet varför, kanske huvudsakligen därför att jag är ogift. Men om hon kände mig, om hon till exempel av en slump skulle råka få läsa vad jag skriver på dessa lappar om kvällarna, ja, då tänker jag att hon med en skygg men riktig instinkt skulle draga sig undan från de vägar där jag går fram. Jag tänker att svalget²⁸ mellan våra själar är litet väl stort. Eller vem vet: om man skall ge sig i äktenskap, är det kanske tvärtom en lycka att svalget är så stort – vore det mindre, kunde jag bli frestad att söka fylla det, och det slutade aldrig väl! Den kvinna, som jag kan blotta mig för, finns inte. Men ändå: att leva sida vid sida med henne och aldrig släppa henne in i det som verkligen är jag och mitt – får man göra så med en kvinna? Låta henne famna en annan i tron att det är jag – får man göra så?

---

²⁷ *Zarathustra*: iransk profet, filosof och diktare som levde omkring 1500 f.Kr. *han med piskan*: Friedrich Nietzsche (1844–1900), tysk filosof och författare, skrev i sin bok *Så talade Zarathustra* "Går du till kvinnan, glöm inte piskan".

²⁸ *svalg*: här: avgrund, klyfta, dvs. stort avstånd

Åja, nog får man det. Så går det väl egentligen alltid till; man vet så litet om varandra. Man famnar en skugga och man älskar en dröm. Och vad vet för resten jag om henne?

Men jag är ensam, och månen skiner, och jag längtar efter en kvinna. Jag kunde ha lust att gå till fönstret och ropa henne hit upp, hon som sitter ensam på bänken där nere och väntar på någon som icke kommer. Jag har portvin och brännvin och öl och god mat och en bäddad säng. Det vore ju himmelriket för henne.

*

Jag sitter och tänker på Markels ord här om kvällen om mig och lyckan. Jag kunde sannerligen ha lust att gifta mig och bli så lycklig som en julgris bara för att förarga honom.

3 augusti.

Ja, månen. Där är den igen.

Jag minns så många månar. Den äldsta jag minns är den som satt bakom fönsterrutan i min första barndoms vinterkvällar. Den satt alltid över ett vitt tak. En gång läste min mor Viktor Rydbergs »Tomten» högt för oss barn; då kände jag strax igen den. Men den hade ännu ingen av de egenskaper som den sedan fick, den var varken mild och sentimental eller kall och hemsk. Den var bara stor och blank. Den hörde till fönstret, och fönstret hörde till rummet. Den bodde hos oss.

Sedan, då man hade märkt att jag var musikalisk och låtit mig taga pianolektioner och jag var så långt kommen att jag kunde fingra litet på Chopin²⁹, då blev månen ny för mig. Jag minns en natt, jag var väl tolv år ungefär, då jag låg vaken och icke kunde sova, därför att jag hade Chopins tolfte nocturne i huvudet, och därför att det var månsken. Det var på landet, vi hade nyss flyttat ut och det fanns ännu ingen rullgardin i rummet där jag låg. Månljuset rann i en stor vit flod in i rummet och över sängen och huvudgården. Jag satt upprätt i sängen och sjöng. Jag måste sjunga den underbara melodien utan ord, jag kunde icke komma ifrån den. Den blev till ett med månskenet och i bägge låg det ett löfte om något oerhört, som en gång skulle komma på min lott, något jag vet

---

²⁹ Chopin: Frédéric Chopin (1810–1849); polsk pianist och kompositör, *nocturne* = nattmusik

icke vad, en osalig lycka eller en olycka som var mera värd än all jordens lycka, något brinnande och ljuvt och stort som väntade mig. Och jag sjöng tills min far stod i dörren och röt åt mig att sova.

Det var Chopins måne. Och det var samma måne som sedan skälvde och brann över vattnet i augustikvällarna, då Alice sjöng. Jag älskade henne.

Så minns jag min Uppsalamåne. Aldrig har jag sett en måne med ett så kallt och frånvarande ansikte som den. Uppsala har ett helt annat klimat än Stockholm, ett inlandsklimat med torrare och klarare luft. En vinternatt gick jag av och an med en äldre kamrat på de vita snögatorna med deras gråa hus och svarta skuggor. Vi talade filosofi. Med mina sjutton år trodde jag knappt på Gud; men jag satte mig på tvären mot darwinismen: med den tycktes mig allt bli meningslöst, dumt, tarvligt. Vi gingo in under ett svart tunnvalv och uppför några trappsteg och stodo tätt under domkyrkans murar. Med sina byggnadsställningar liknade den skelettet av något oerhört djur från döda formationer. Min vän talade med mig om vår släktskap med våra bröder djuren; han talade och bevisade och skrek med en gäll och okultiverad röst, som ekade mellan murarna, och han bröt på något landsmål³⁰. Jag svarade inte mycket, men jag tänkte för mig själv: Du har orätt, men jag har ännu läst och tänkt för litet för att kunna vederlägga dig. Men vänta – vänta bara ett år, och jag skall gå med dig på denna samma plats, i månsken liksom nu, och jag skall bevisa för dig hur orätt du hade och hur dum du var. Ty det som du säger kan inte, får inte på några villkor vara sant; om det är sant, då vill jag inte vara med längre, i en sådan värld har jag ingenting att skaffa. Men kamraten pratade och gestikulerade med ett litet tyskt häfte, som han höll i handen, och som hade försett honom med hans argument. Plötsligt stannade han mitt i månskenet, slog upp boken på ett ställe, där det var några illustrationer i texten, och räckte mig den. Månen sken så klart att man både kunde se vad de föreställde och läsa underskriften. Det var bilderna av tre kranier, tämligen snarlika –: skallarna av en orangutang, en australneger och Immanuel Kant³¹. Med avsky slängde jag

---

³⁰ *bröt på något landsmål*: talade dialekt

³¹ *Immanuel Kant* (1724–1804), tysk filosof.

boken långt ifrån mig. Kamraten blev ond och flög på mig, vi brottades och slogos i månskenet, men han var starkare och fick mig under sig och »tvättade» mig på det gamla skolpojksättet i ansiktet med snö.

Det gick ett år och det gick flera, men jag kände mig aldrig vuxen att överbevisa honom; jag fann, att jag måste låta den uppgiften ligga. Och fast jag inte rätt förstod vad jag hade att skaffa i denna värld, stannade jag ändå kvar.

Och många månar har jag sett sedan dess. En blid och sentimental måne mellan björkar vid kanten av en sjö ... Månen ilande genom dimmorna över havet ... Månen på flykt genom rivna höstmoln ... Kärleksmånen, som lyste på Gretchens trädgårdsfönster och Julias balkong ...³² En icke längre ung flicka, som gärna ville bli gift, sade mig en gång, att hon måste gråta då hon såg månen lysa över en liten stuga i skogen ... Månen är liderlig och lysten, säger en poet. En annan försöker lägga in en etiskt-religiös tendens i månstrålarna och liknar dem vid trådar, som av kära avlidna spinnas till ett nät att fånga en vilsekommen själ i ... Månen är för ungdomen ett löfte om allt det oerhörda som väntar, för den äldre ett vårdtecken över att löftet sveks, en erinran om allt som brast och gick sönder ...

Och vad är månskenet?

Solsken i andra hand. Försvagat, förfalskat!

*

Den måne, som nu kryper fram bakom kyrktornet, har ett olyckligt ansikte. Det synes mig som om dragen vore vanställda, upplösta, uppfrätta av ett namnlöst lidande. Stackars man, varför sitter du där? Är du dömd som förfalskare – har du förfalskat solskenet?

I sanning, det är icke något litet brott. Den som blott vore säker att aldrig begå detsamma.

---

³² *Gretchens trädgårdsfönster*: syftar på Goethes *Faust* där Gretchen är Fausts älskade; *Julias balkong*: Julia i Shakespeares *Romeo och Julia*.